

MY A ONI: MÝTUS NEPŘÍTELE V PROTEKTORÁTNÍM DENNÍM TISKU NA PŘELOMU ČERVNA A ČERVENCE 1941

Lenka Lysoňková

Tato studie vznikla v rámci řešení grantového úkolu GAUK č. 659812 a v projektu SVV IKSŽ 265 501.

Us and Them: The Myth of the Enemy in Protectorate Daily Press in June and July 1941

Abstract: Creating the image of the enemy and daily stand in opposition against him was one of the basic missions of the daily press in the protectorate. Propaganda controlled media utilized a wide array of iconic, index and symbolic means and signs – mainly connotation chains, that were used to create binary mythologies about the struggle between good and evil. Namely: the struggle between the superior and inferior human race and the struggle between nazism and communism. These simple (and connected) mythologies were meant to shape the public opinion in the Protectorate of Bohemia and Moravia in the right direction and legalise the occupation itself. They were also used to enforce the desired ideological interpretation of the world and its natural order. This paper (article) analyzes the basic mythological concepts and the way they worked using preselected articles from protectorate daily periodicals (Venkov, Večerní České slovo, Polední list, Lidové noviny) from June and July 1941.

Keywords: Protectorate Bohemia and Moravia, propaganda, nazism, censorship, myth, symbol, enemy

Podle Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku, který v protektorátu Čechy a Morava kodifikoval podobu cenzury, bylo základním posláním protektorátního tisku vést veřejné mínění tak, aby bylo v souladu se zájmy německé říše.¹ Tisk tedy měl primárně persvazivní funkci. Protektorátní obyvatelstvo měl přesvědčit o legitimitě okupační moci, o nutnosti být loajální vůči německé říši a její domácí i zahraniční politice. Spadalo sem tedy i systematické a promyšlené utváření obrazu nepřátel, ať už se jednalo o židy, bolševiky, západní spojence nebo domácí odboj. Ten sloužil nejen k prezentaci německé moci a síly, ale zejména k šíření atmosféry strachu uvnitř protektorátu a ke snaze přesvědčit jeho obyvatele o vlastní bezmoci a zbytečnosti případného odporu.

Nacisty řízená a kontrolovaná média k budování obrazu nepřátel využívala širokou škálu nástrojů. Jedním z nejdůležitějších byl ale jazyk, který v pojetí sémiotiky představuje složitě strukturovaný znakový systém nesoucí celé řetězce významů. Právě na úrovni znaků a jejich vzájemných vztahů pak lze prokázat ideologické zakřivení dobových mediálních obsahů. Nejvhodnějším východiskem se k tomu zdá být koncept mýtu francouzského lingvisty Rolanda Barthesa, podle kterého různé typy znaků vstupují do vzájemných vztahů a vytváří tak takzvané sémiologické řetězce, na jejichž základě může recipient „číst“ smysl sdělení.

Nad těmito primárními sémiologickými řetězci pak vyvstává rovina mýtu, která se významu primárního sémiologického řetězce zmocňuje, aby na něm vystavila svůj vlastní. Mýtus je tedy podle Barthesa jakýmsi metajazykem nebo nadsdělením.²

Bathesův mýtus má přitom stejně univerzální platnost jako ten, který lidem v dávných dobách pomáhal vykládat svět a rozumět jeho řádu. I on je nositelem hodnot, stává se sumářem obecně sdílených zkušeností a nástrojem porozumění světu. Jeho působení nelze uniknout. „*Mýtus má imperativní, interpelativní charakter: vyvstal z určitého dějinného konceptu, vynořil se přímo z nahodilosti, ovšem vyhledává právě mne, je obrácen ke mně, podléhám jeho intencionální síle, vyzývá mne, abych přijal jeho rozpínavou nejednoznačnost*“³ popisuje moderní mýtus Barthesa. Moderní mýtus je v Barthesově pojetí zároveň nositelem ideologie a má schopnost učinit daný společenský řád nezpochybnitelným: „*Je vytvářený a znovuvytvořený proto, aby podával jednotná a přirozená vysvětlení rozporuplných událostí.*“⁴ I když se lingvistův koncept vztahuje ke kritice kapitalistické společnosti a vznikl dlouho poté, co byly české země osvobozeny, lze ho dobře vztáhnout i na tuto dobu.

Charakteristickým rysem moderního mýtu je skutečnost, že na první pohled ve sděleních není příliš patrný. Recipient ho tedy vnímá a přijímá jaksi nevědomky, o to účinnější ale

¹ KONČELÍK, Jakub – KÖPPLOVÁ, Barbara – KRYŠPÍNOVÁ, Jitka (2003): *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Praha: Karolinum, s. 469.

² BARTHES, Roland (2004): *Mytologie*. Praha: Dokořán, s. 112-113.

³ Tamtéž, s. 123.

⁴ REIFOVÁ, Irena a kol. (2004): *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, s. 158.

tato sdělení jsou. Jejich prostřednictvím totiž dochází k purifikaci skutečnosti a jejímu nekritickému přijímání.

V protektorátních médiích lze vysledovat celou řadu mytických konceptů, které se vzájemně nejrůznějšími způsoby prolínají. Pro účel této stati jsem se soustředila na ty, které se podílely na utváření diskursivních kategorií MY a ONI, které mají stěžejní postavení v rámci všech totalitních uspořádání a jejich diskurzů. Výchozím materiálem pro moji analýzu přitom byly články uveřejněné ve *Venkově*, *Večerním Českém slově*, *Lidových novinách* a *Poledním listu* na přelomu června a července 1941, kdy do okruhu nepřátel německé říše přibyl Sovětský svaz.

Nepřítel jako cesta k jednotě německého národa

Hledání nepřítele a společný nekompromisní postup vůči němu byl od počátku jedním z pilířů nacistické rétoriky, která stoupence tohoto hnutí nakonec vynesla k moci. Po porážce, kterou Německo utrpělo v první světové válce, a v situaci, kterou tato porážka přinesla, se hledání nepřítele, respektive viníka stalo jedním z leitmotivů stranického programu NSDAP. Obětím beránkem se v tomto případě měli stát židé, které stoupenci NSDAP obvinili z toho, že těží z bídy, kterou po prohraném konfliktu zažívá německý národ.⁵ Veškerý další postup vůči této skupině obyvatel pak byl prezentován jako nutná obrana a hájení práv německého národa. To se týkalo i rasových teorií, které postupu vůči židovskému nepříteli dodávaly zdání vědeckého odůvodnění a nadřazené árijské rase přiznávaly právo bránit se méněcennosti i za použití násilí a protizidovských zákonů. K židovskému nepříteli se brzy přidali i bolševici, z nichž po revoluci v Sovětském svazu sílily obavy v celé Evropě. NSDAP tohoto strachu dokázala využít a vyprofilovala se jako *poslední bašta proti hrozbě komunismu*. Komunismus a židovství přitom nacisté kladli do vzájemné souvislosti – podle Adolfa Hitlera byl bolševismus židovským dílem.⁶ Protibolševické výpady však na čas ustaly po roce 1939, kdy Německo se Sovětským svazem uzavřelo pakt o neútočení. Znovu se naplno projevily v létě roku 1941 po německém útoku na Sovětský svaz.

Židé a bolševici

Mýtus nepřítele, kterého musí německá říše v zájmu své vlastní existence porazit, se velmi silně projevoval i ve sledovaných protektorátních listech. „*Židovsko-bolševičtí držitelé moci se houževnatě pokoušeli, aby našemu a ostatním evropským státům naoktrojovali své panství, a to nejenom duševně, nýbrž hlavně vojensko-mocensky,*“⁷ vysvětloval například Hitler ve svém prohlášení k německému národu útok na Sovětský svaz.

Jako primární sémiologický řetězec zde funguje koncept *žido-bolševický nepřítel si chtěl podmanit Evropu*. Jeho smyslem je *hrozba Německu*. V sekundárním sémiologickém

systému (mytické rovině) se význam dále posouvá: *Naše (německá, árijská) existence byla v ohrožení nebo obecněji Sověti jsou nebezpeční*.⁸

Jak silně bylo v podání nacistické propagandy spojení mezi židy a bolševiky je dobře patrné i na následující promluvě, kterou uveřejnily *Lidové noviny*. „*Nové milionové vojsko se jen z nejmenší části skládalo z členů komunistické strany. Jeho hlavní část tvořili nepolitici sedláci a dělníci, masa lidu, již byla hesla bolševických držitelů moci v nejlepším případě lhostejná, z valné části však proti myslí. Bylo potřeba soustavného politického štvání, aby se tyto masy zapojily do rámce armády světové revoluce. Tuto práci vykonávali hlavně Židé.*“⁹ Židé jsou zde prezentováni coby hnací motor sovětského systému a „kazatelé“ jeho ideologie v na sebe navazujících větách *Bylo potřeba soustavného politického štvání– Tuto práci vykonávali Židé*. Kromě toho je zde zesměšňována kvalita, respektive profesionalita sovětského vojska (*jeho hlavní část tvořili nepolitici sedláci a dělníci*) a zdůrazňována jeho nízká nebo žádná ideologická motivace (*masa lidu, již byla hesla bolševických držitelů moci v nejlepším případě lhostejná, z valné části však proti myslí*), což v důsledku poukazuje na slabost celé sovětské ideologie.

Mýtus o sovětském nebezpečí se v médiích vůbec velmi často spojoval s mýtem o židovském nebezpečí. Jde například o článek uveřejněný 13. července 1941 v *Nedělním listě* (nedělní vydání *Poledního listu*) s titulkem *Židovský stát ‚Sovětská unie‘*, v němž se mimo jiné psalo: „*Celé Sovětské Rusko bylo bolševismem přeměněno v káznici a jatky. Miliоны ruského lidu staly se oběťmi židovsko-bolševického sadismu. Ještě nikde nebylo tolik lidské bídy, ještě nikde se neodehrála tak příšerná lidská tragédie, jako ve stínu sovětské hvězdy Davidovy. Za libivou fasádou hesel nebylo nic, než vykořisťování, teror, nepředstavitelná bída a zaostalost.*“¹⁰

Sovětský režim je zde spojován s atributy kulturního a morálního úpadku: *káznice a jatka, lidská tragédie, vykořisťování, teror, nepředstavitelná bída a zaostalost*. Nositelem tohoto úpadku je pak údajně žido-bolševické spojení, ke kterému odkazují slovní spojení *židovsko-bolševický sadismus* nebo *ve stínu sovětské hvězdy Davidovy*.

Demonstrace kulturního a morálního úpadku byla ostatně jedním z nejčastějších způsobů zobrazování nepřítele a de facto fungovala jako potvrzení rasových teorií a představa o nutné sebeobraně německého národa, které Hitler v souvislosti se svými kroky na mezinárodním i domácím poli často zdůrazňoval. Mýtus o kulturním a morálním úpadku Sovětů byl také jedním z nejdůležitějších poselství v případě německé expanze na Ukrajinu, kterou v protektorátním tisku provázela skutečně drastická kampaň. Například 7. července 1941 uveřejnilo *Večerní České slovo* článek s titulkem *Zázrakem zachráněni z rukou rudých*. V něm

⁵ ALY, Götz (2005): *Hitlerův národní stát: Loupení, rasová válka a nacionální socialismus*. Praha: Argo, s. 26.

⁶ KERSHAW, Ian (1992): *Hitlerův mýtus*. Praha: Iris, s. 206.

⁷ NESG. *Od Severního mysu k Černomoří proti bolševismu*. *Venkov* 36 (1941), 24. 6., s. 1, též ČTK. *Zbrání proti bolševické zradě*. *Večerní České slovo*, 23 (1941), 23. 6., s. 1-2, též NESG.

⁸ VESELÁ, Lenka (2011): *Proměna obrazu Sovětského svazu v protektorátním denním tisku na příkladu srovnání dobových mediálních obsahů z přelomu srpna a září 1939 a přelomu června a července 1941*, Praha: Univerzita Karlova, Diplomová práce. FSV UK. Vedoucí práce PhDr. Petr Bednařík, Ph.D., s. 129.

⁹ v1. *Rukojmí zkázy*. *Lidové noviny* 49 (1941), 25. 7., s. 1

¹⁰ ep. *Židovský stát ‚Sovětská unie‘*. *Nedělní list* 15 (1941), 13. 7., s. 7.

mimo jiné stálo: „*Uprostřed močalovitých luk leží káznice, dubenský dům hrůzy. Pět set dvacet osm mužů, žen a dětí zde bylo zavražděno jen proto, že milovali svoji zem.*“¹¹ V mytické rovině tu čtenáři mohli číst: *Sověti vraždí nevinné*, což znamená, že se oběti jejich řádění může teoreticky stát i čtenář samotný. Německá říše tu tak zároveň v druhém plánu vystupuje jako mytický ochránce a garant míru a pořádku. Stejný mýtus se objevil i v článku s titulkem *Krvavá neděle v Lucku: 1 500 Ukrajinců hrozným způsobem zavražděno*, který 9. července 1941 otiskly *Lidové noviny*. „*V těsných kobkách temného vězení v Lucku seděli již týdny a měsíce ve vazbě. Hustě natlačeno bylo skrčeno vedle sebe 1 000 ukrajinských starců, žen, dětí a důstojníků zadržovaných jakožto kontrarevolucionáři. (...) Mnozí z nich nevydrželi dlouho mučení, které může vymyslet jen nejodpornější výplod ďábelské fantazie, zešleli a živořili dále, až je dobrotivá smrt vysvobodila z jejich nesmírného utrpení.*“¹² I zde jsou akcentovány nevinné oběti (*starců, žen, dětí*). Ukřutnost sovětského nepřítele v tomto případě kromě výrazů (*v těsných kobkách temného vězení, mučení, nejodpornější výplod ďábelské fantazie, zešleli a živořili, nesmírného utrpení*) nese zejména závěr promluvy *až je dobrotivá smrt vysvobodila z jejich nesmírného utrpení*. Přívlástek *dobrotivá* zde konotuje spásu a vysvobození z muk a v mytologické rovině nese poselství: *I smrt je lepší než padnout do rukou Sovětům*, což posiluje argumentaci Adolfa Hitlera pro útok na Sovětský svaz i oprávněnost a nutnost tohoto útoku.

Kdo jsou Oni

Tuto mytologii neobyčejně silně podpořil i obrazový materiál, který se v tisku objevil. Šlo zejména o snímky z německého postupu Ukrajinou, které zachycovaly chování ustupujících Sovětů. Jednalo se o tři stále se opakující situace. Tou první byl obraz poražených a zajatých sovětských vojáků. Fotografie je většinou zachycovaly s rukama nad hlavou, což v mytické rovině jasně demonstrovalo jejich bezmoc a německou převahu a posilovalo tak víru v konečné vítězství německé říše.

Druhá situace zachycovala sovětskou brutalitu a pohrdání zákony i morálkou. Na tomto typu snímků se neobjevovali Sověti samotní, ale jejich údajné oběti. Šlo o fotografie nevinných mrtvých, mužů, žen a dětí. Za všechny mohu zmínit fotografii, kterou 11. července 1941 uveřejnilo *Večerní České slovo*. Zobrazovala mrtvolu desetiletého dítěte, které lze považovat za zhmotnění nevinných obětí Sovětů, a následující popis: „*Tento desetiletý chlapec byl sovětskými politikomisaři zohaven a ubodán k smrti jen proto, že měl německou maminku. Pro tu maminku se dostalo dítě do politického vězení jako nespolehlivé a sovětskému režimu nebezpečné a před útekem bolševiků bylo spolu s dalšími vězni zavražděno.*“¹³ Snímky tohoto typu v sobě nesly mýtus o sovětském nebezpečí a jejich kulturní zaostalosti,

kteří si po právu žádají tvrdý německý postup.

Třetí skupina snímků zblízka zachycovala tváře zajatých rudoarmějců. Nebyly to však obyčejné tváře, jednalo se o obličeje vybrané tak, aby z nich na první pohled číselo barbarství a zaostalost. Tyto snímky měly opět za úkol podpořit mýtus o sovětské zaostalosti a celkovém úpadku. Za všechny můžeme zmínit fotografickou skládačku sovětských tváří, která se 13. července 1941 objevila v *Poledním listu* s následujícím popisem: „*To jsou bolševičtí vojáci. Svět, který povstal na východě proti Říši, aby připravil nejen jí, ale celé Evropě krvavou lázeň, tak jak se to stalo ve Lvovských sklepích GPU, je nám cizí a odporný. Svět, se kterým bychom se prostě neradi dávali srovnávat, protože v těchto tvářích se zračí všechny možné lidské primitivní pudy, jen ne ušlechtilost civilizovaného člověka.*“¹⁴ Stejná série při tom byla o den dříve otištěna i ve *Večerním Českém slově*.¹⁵

Víra v konečné vítězství

Mýtus o nebezpečném nepříteli, kterého je třeba porazit, dokreslovala celá řada dalších mýtů. Jednalo se především o mýtus vůdce a mýtus vyvoleného národa, které legitimitě německého boje proti nepříteli dodávaly zcela nový rozměr – jakési posvěcení shůry. Tyto dva mýty se zároveň zásadním způsobem podílely na utváření představ o tom, co obnáší „němectví“, tedy na naplňování kategorie My.

Mýtus vůdce byl přitom jedním z nejdůležitějších mýtů v rámci celé nacistické propagandy a úzce souvisel s kultem osobnosti, pěstovaným kolem Adolfa Hitlera. Už Hitlerův nástup k moci byl spojen s mytickou představou přicházejícího mesiáše, byť tuto představu německá společnost v době, kdy se stal kancléřem, ještě většinou nesdílela.¹⁶ Tuto představu od počátku šířila nacistická propaganda prostřednictvím stranického listu *Völkischer Beobachter*. Ten o novém kancléři referoval jako o „*kancléři národního povznesení.*“¹⁷ Poté, co se Hitler chopil moci, se postava vůdce stala mytickým ztělesněním „vzkříšeného“ Německa, spásy německého národa, dobra a humanity. Tuto představu dál rozvíjela a živila německé média ovládaná Ministerstvem propagandy. Totéž se dělo i v protektorátu. Mýtus vůdce – spasitele vítězícího nad nepřáteli a potírajícího všechny jejich úklady tak zřetelně prostupoval všemi mediálními obsahy a měl posilovat víru v to, že nepřátelé Německa budou zničeni. Z Adolfa Hitlera se tento spásitelský koncept zčásti přesouval i na jeho spolupracovníky nebo vojáky. Nežádka k utváření tohoto mýtu sloužily prastaré archetypy a křesťanská symbolika. Dobře se dá vysledovat například v protibolševické kampani v souvislosti s německým postupem na Ukrajině, která byla z velké části budována na principu téměř barokního kontrastu mezi obrazy zkázy, zmaru, nemoci, poroby, tmy a smrti a obrazy štěstí, uzdravení, svobody, světla a života. Ukázkovým příkladem je

¹¹ NESG. *Zázrakem záchraně z rukou rudých*. *Večerní České slovo* 23 (1941), 10. 7., s. 2.

¹² ČTK. *Krvavá neděle v Lucku: 1500 Ukrajinců hrozným způsobem zavražděno*, *Lidové noviny* 49 (1941), 9. 7., s. 3

¹³ PK. *Polední list* 15 (1941), 11. 7., s. 1.

¹⁴ Cepa. *Polední list* 15 (1941), 3. 7., s. 1.

¹⁵ NESG. *Večerní České slovo* 23 (1941), 12. 7., s. 1.

¹⁶ VESELÁ, L. (2011): *Proměna obrazu Sovětského svazu v protektorátním denním tisku na příkladu srovnání dobových mediálních obsahů z přelomu srpna a září 1939 a přelomu června a července 1941*, s. 114.

¹⁷ REICHEL, Peter (2004): *Svádný klam Třetí říše*. Praha: Argo, s. 130.

v tomto ohledu článek z 10. července 1941, který s titulkem *Zázrakem zachráněni z rukou rudých!* otisklo *Večerní České slovo*. Text odkazoval k německému „osvobození“ Ukrajiny a vybijení vězňů, kterého se ustupující Sověti dopouštěli: „*Uprostřed močálovitých luk leží káznice, dubenský dům hrůzy. Pět set dvacet osm mužů, žen a dětí zde bylo zavražděno jen proto, že milovali svoji zem. Brány káznice, silné jako zeď, jsou vyraženy a v dlouhé řadě jsou vynášeny hrubé rakve. Jen málo uvězněných ušlo příšernému osudu, jen málo jich leží na bílých lůžkách německého lazaretu. (...) O nejtěžších hodinách svého života vypravuje Valentyna Lepieszskiewiczová Rowne: (...) Žila jsem osm měsíců za zamřížovanými okny a dveřmi pobitými železem. Nebyl to však již vůbec život, bylo to čekání na smrt. (...) Brzy jsem usnula na své špinavé zíněnce. Bylo tak asi kolem půlnoci, když mne probudily hlasité výstřely. Slyšela jsem volání o pomoc a strašlivé sténání. (...) Výstřely se blížily a blížily a také výkřiky lidí ve smrtelné úzkosti. (...) Spatřuji deset agentů GPU ve dveřích. ‚Vy se cítíte jistě silni, protože přicházejí Němci!‘ zařvou nám do tváře. Pak se zableskne. Tisknu se ke zdi, čekám na smrt, přece však ještě žiji. (...) Modlím se nahlas a děkuji Bohu, že mne zachránil.*“¹⁸

Vedle obrazů *hrubé rakve*, která konotuje *smrt, zánik a beznaděj*, a *špinavé zíněny*, která konotuje *bídu, porobu a utrpení*, tu je položen kontrastní obraz *bílého lůžka německého lazaretu*. To konotuje nejen *uzdravení, naději a záchranu*, ale svou bílou barvou i *čistotu, pořádek, světlo a nevinnost*. Tyto konotace ještě posilují symboly temnoty jako *káznice, zamřížovaná okna a dveře pobité železem* nebo *půlnoc*. Bílé lůžko německého lazaretu se tak mění v mytickou Noemovu archu, která Ukrajince zachrání před zkázou,¹⁹ a je silným obrazem naděje. Kromě toho zde v mytické rovině dochází k velkolepé oslavě německého vítězství. Tu v sobě nese křesťanský mýtus vzkříšení, respektive vítězství nad smrtí a temnotou hrobu, ukrytý v promluvě *Brány káznice, silné jako zeď, jsou vyraženy*. V textu toto vítězství ostatně přímo pojmenovává sama vězenkyně: *Nebyl to však již vůbec život, bylo to čekání na smrt*. V závěru textu dochází k přímé transcendenci Němců ve spasitele: *Spatřuji deset agentů GPU ve dveřích. ‚Vy se cítíte jistě silni, protože přicházejí Němci!‘ zařvou nám do tváře. Pak se zableskne. Tisknu se ke zdi, čekám na smrt, přece však ještě žiji. (...) Modlím se nahlas a děkuji Bohu, že mne zachránil. Za nositele záchranu, spásy jsou ve druhé větě jasně označeni Němci (*Přicházejí Němci!*), poslední věta však klade rovnítko mezi Němce a Boha Spasitele: *Modlím se nahlas a děkuji Bohu, že mne zachránil.*²⁰*

Ideologické zakřivení tohoto mýtu můžeme rozeznat ve faktu, že ačkoli se nacisté v mytické rovině stali nositeli humanity, dobra a spravedlnosti, v reálném dění právě rozpoutali další část světového válečného konfliktu.

My, vyvolení

Hodnoty jako dobro, právo, spravedlnost nebo pravda, jejichž nositeli se nacisté v mytické rovině stávali, jim připisovaly ještě mýtus o vyvoleném národě. Ten nacisté systematicky budovali zejména pomocí rasových teorií, podle nichž byli Němci „*vrcholným ztělesněním árijské rasy*.“²¹ Tato rasa přitom podle nacistického učení byla přirozeně určena k tomu, aby ovládala rasy nižší, tj. slovanské nebo románské národy a židy. Právě přirozená svrchovanost árijské rasy byla tím, čím nacisté opravňovali nejen svoji agresivní expanzivní politiku, ale i protižidovské represe, přesídlování, stavbu koncentračních a vyhlazovacích táborů nebo systematickou germanizaci okupovaných území. Mýtus vyvoleného národa přitom těžil z versailleského komplexu, kterým Němci trpěli po skončení 1. světové války. Němcům měl pomoci získat zpět ztracené sebevědomí. V médiích pak fungoval jako rozhodující argument pro německou expanzi. Zřetelně je to znát například v článku *Historické poslání Německa*, který 13. července 1941 otiskl *Venkov*: „*Boj Německa je revolučním bojem nové Evropy a Německo provádí jakožto srdce Evropy historické poslání. Evropa nemůže dále žít ani podle britského vzoru, neboť by to znamenalo zchátrání a zmrzačení, ani podle vzoru bolševického, což by mělo za následek zánik skutečné kultury a mravnosti.*“²²

Jádrem této promluvy je věta *Německo provádí jakožto srdce Evropy historické poslání*. Důležitost Německa a německého národa vyjadřuje symbol *srdce*. Stejně jako je *srdce* životně důležitým orgánem, díky jehož činnosti funguje lidské tělo, je německý národ klíčový pro fungování Evropy. Se slovem *srdce* se navíc pojí asociace *dobra a lásky*, které německému boji dodávají potřebnou legitimitu. Stejnou roli má i slovní spojení *historické poslání*, které odvrací pozornost od kořistnického charakteru konfliktu a dodává boji německého národa jakési *posvěcení shora*.²³ V druhé části textu je z hlediska sémiotiky nejzajímavější slovní spojení *historické poslání: Evropa nemůže dále žít ani podle britského vzoru (...) ani podle vzoru bolševického*.

Historickým posláním německého národa je míněno nastolení nového řádu, který v první větě prvního souvětí reprezentuje slovní spojení *nové Evropy*. Obhajobou této *nové Evropy* je pak předestření hrozeb ze strany nepřátel, tedy slova a slovní spojení *zchátrání a zmrzačení a zánik skutečné kultury a mravnosti*. Německý národ, který se proti nepřítelům vymezuje, se tak automaticky stává *nosičem a garantem skutečné kultury, mravnosti a rozkvětu*.²⁴

Velmi podobné poselství nesl také článek *Válka o nový evropský řád*, který se 4. července 1941 objevil ve *Venkově*. Větou: „*Tato válka je bojem o nový světový řád uspořádaný podle přirozených zájmů a životních sil jednotlivých*

¹⁸ NESG. *Zázrakem zachráněni z rukou rudých*. *Večerní České slovo* 23 (1941), 10. 7., s. 2.

¹⁹ VESELÁ, L. (2011): *Proměna obrazu Sovětského svazu v protektorátním denním tisku na příkladu srovnání dobových mediálních obsahů z přelomu srpna a září 1939 a přelomu června a července 1941*, s. 117.

²⁰ Tamtéž, s. 118.

²¹ KŘEN, Jan (2005): *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, s. 476.

²² ČTK. *Historické poslání Německa*. *Venkov* 36 (1941), 13. 7., s. 2.

²³ VESELÁ, L. (2011): *Proměna obrazu Sovětského svazu v protektorátním denním tisku na příkladu srovnání dobových mediálních obsahů z přelomu srpna a září 1939 a přelomu června a července 1941*, s. 122.

²⁴ Tamtéž.

národů“²⁵ upozaduje kořistnický rozměr celého konfliktu a vykládá ho jako spravedlivý boj. Tuto spravedlnost konotuje zejména slovo *řád*, k němuž se váží hodnoty jako *bezpečí, pořádek, právo* nebo *spravedlnost*. Druhá část věty podle přirozených zájmů a životních sil jednotlivých národů celý boj legitimizuje a zároveň slovem *přirozených* naturalizuje řád, který má být nastolen. Celá promluva pak odkazuje k nacistické rasové teorii a přirozené nadvládě arijské rasy, klíč k dešifrování mýtu tedy v tomto případě leží v kontextu, do kterého je promluva zasazena: *Německý národ bojuje za svoji přirozenou nadvládu*.

Podobný, byť ilokučně o něco slabší náboj, má promluva, která se 1. července 1941 objevila v *Lidových novinách*: „Zprávy ze všech konců světa tlumočí mohutný ohlas nesrovnatelných vítězství zbraní, hájících Evropu a evropskou kulturu proti bolševictví a rozvratu.“²⁶ V druhé části věty je pomocí kontrastu zároveň akcentována nebezpečnost nepřítele (*proti bolševismu a rozvratu*) a idea německého národa jakožto obránce univerzálních hodnot (*hájící Evropu a evropskou kulturu*). První část věty slovním spojení *nesrovnatelných vítězství zbraní* zároveň poukazuje na sílu německé armády a přiživuje tak víru v nevyhnutelnost jejího vítězství. Z těchto mytických německých atributů konečně vyvěrala i propagandou neustále přiživovaná víra v nevyhnutelnost konečného vítězství. Publiku o tom byly v médiích představovány stále nové a nové důkazy, které akcentovaly německou sílu a odhodlání porazit nepřítele.

Patrné je to například v článku *Rudí pronásledování na celé frontě*, který 5. července otisklo *Večerní České slovo*: „Přes nepříznivé dopravní poměry pokračuje pronásledování sovětoruské branné moci nezadržitelně na celé frontě. Ustupující nepřítel má zásahem našeho válečného letectva, jež proniká energicky hluboko do zápolí, nejtěžší ztráty.“²⁷

Jako primární sémiologický řetězec v této promluvě funguje koncept (označující) *Německo překonává překážky a ničí nepřítele*. Jeho smyslem (označovaným) je *vítězství Německa*. V sekundárním sémiologickém systému se význam dále posouvá a konotuje nevyhnutelnost německého vítězství: *Německo na cestě k vítězství překoná každou překážku*.²⁸ Ilokuční sílu sdělení zvyšuje užití přívlastků *nepříznivé dopravní poměry*, *nepřítele pronásleduje nezadržitelně na celé frontě*, *proniká energicky* na jeho území a působí při tom *nejtěžší ztráty*.

Obdobný příklad nabízí také článek *Nesmírné výsledky* uveřejněný v *Lidových novinách*: „Nejen německý národ, nýbrž všechny vskutku kulturní a civilisované národy – tedy dojista i národ český – jsou zavázány německým bojovníkům navždy za statečnost a obětavost, projevovanou ve svrchované míře každým okamžikem gigantického zápolení na východní frontě. (...) Rudá letecká zbraň poražena a zlomena. Rudá pancéřová zbraň nenapravitelně rozbita a oslabena. Dvě elitní sovětské armády v železném sevření, z něhož je jen dvoji cesta: do zajetí nebo do hromadných hrobů. Nejmodernější a nejsilnější opevnění v oblasti západně od Lvova dobytá stejně jako velké pevnosti Brest Litevský a Grodno.“²⁹ I zde jako primární sémiologický řetězec slouží koncept *Německo překonává překážky a ničí nepřítele*, jehož smyslem je *Německo zvítězí*. Slovní spojení *nenapravitelně rozbita a oslabena*, *v železném sevření*, *do zajetí nebo hromadných hrobů*, *nejmodernější a nejsilnější opevnění byla dobytá* nebo *velké pevnosti* demonstrují německou sílu, přičemž použité přívlastky zesilují ilokuční sílu sdělení.

Literatura

- ALY, Götz (2005): *Hitlerův národní stát: Loupení, rasová válka a nacionální socialismus*. Praha: Argo.
- BARTHES, Roland (2004): *Mytologie*. Praha: Dokořán.
- KERSHAW, Ian (1992): *Hitlerův mýtus*. Praha: Iris.
- KONČELÍK, Jakub – KÖPPOVÁ, Barbara – KRYŠPÍNOVÁ, Jitka (2003): *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Praha: Karolinum.
- KŘEN, Jan (2005): *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo.
- REIFOVÁ, Irena a kol. (2004): *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál.
- REICHEL, Peter (2004): *Svůdný klam Třetí říše*. Praha: Argo.
- VESELÁ, Lenka (2011): *Proměna obrazu Sovětského svazu v protektorátním denním tisku na příkladu srovnání dobových mediálních obsahů z přelomu srpna a září 1939 a přelomu června a července 1941*, Praha: Univerzita Karlova, Diplomová práce. FSV UK. Vedoucí práce PhDr. Petr Bednařík, Ph.D.

²⁵ cp. *Válka o nový evropský řád*. Venkov 36 (1941), 4. 7., s. 1.

²⁶ vl. *Obdiv světa nad mohutnými výkony německé branné moci*. Lidové noviny 49 (1941), 1. 7., s. 2.

²⁷ *Vrchní velitelství branné moci. Rudí pronásledování na celé frontě*. Večerní České slovo 23 (1941), 5. 7., s. 1.

²⁸ VESELÁ, L. (2011): *Proměna obrazu Sovětského svazu v protektorátním denním tisku na příkladu srovnání dobových mediálních obsahů z přelomu srpna a září 1939 a přelomu června a července 1941*, s. 117.

²⁹ em. *Nesmírné výsledky*. Lidové noviny 49 (1941), 1. 7., s. 1.

